

ЗНЕШНЯЯ МІГРАЦЫП РАБОЧАЙ СЛЫ Ў РЭСПУБЛІЦЫ БЕЛАРУСЬ

The article reveals the role of foreign immigration in the formation of labor supply at the Belarusian labor market. The research enables to make the conclusion about insufficiency of immigration potential to fulfill the growing labor demand. The extensive economic growth requires the increasing quantity of labor force. The deficit on the labor market in Belarus can not be abolished by foreign immigration. The Belarusian economic policy should be oriented on improving of living standards and involvement of non-active population in the economy.

Уводзіны. Для падтрымання ўстойлівага эканамічнага росту ў Беларусі неабходна забяспечыць гаспадарку дастатковай колькасцю працоўных рэурсаў. Аднак тэндэнцыя на рынку працы ў Беларусі стаў устойлівы дэфіцыт працоўнай сілы. Не хапае працаўнікоў рабочых спецыяльнасцей у галінах, такіх як сельская гаспадарка, будаўніцтва і прамысловасць. Назіраецца таксама дэфіцыт спецыялістаў урачоў, інжынераў-будаўнікоў, праграмістаў і іншых. Гэтаму паспрыялі многія фактары, у тым ліку перавышэнне зневажнай эміграцыі над іміграцыяй, зніжэнне колькасці эканамічна актыўнага насельніцтва, перавышэнне смяротнасці над нараджальнасцю, зніжэнне ўзроўню прадукцыйнасці працы і інш.

Адзін са шляхоў вырашэння гэтай проблемы быў агучаны на вышэйшым узроўні – павышэнне зневажнай іміграцыі рабочай сілы ў Рэспубліку Беларусь. У сувязі з гэтым узнікла неабходнасць ацаніць, якую колькасць зневажных імігрантаў можа і павінна прыняць Рэспубліка Беларусь, каб пазбегнуць дэфіцыту рабочай сілы. Існуе таксама неабходнасць вызначыць, наколькі імігранты згодныя і здольныя працаўаць і займаць пасады, на якія ёсць попыт на рынках працы ў Беларусі. Патрэбна ацаніць адмоўныя і станоўчыя моманты, што могуць узнякаць падчас прыцягнення замежнай працоўнай сілы, а таксама вызначыць ролю зневажнай іміграцыі ў парадунні да іншых спосабаў павышэння прапановы працы.

Асноўная частка. Стымулюванне эканамічнага росту за кошт экспансійнай фіскальнай і манетарнай палітыкі дзяржавы ў Беларусі выклікала павышэнне попыту на рабочую сілу. Аднак у сітуацыі з адносна нізкім узроўнем беспрацоўя задаволіць павышаны попыт цалкам аказалася немагчымым. На дадзены момант попыт на працу перавышае яе прапанову – узік дэфіцыт рабочай сілы.

Павышаны попыт на працу склаўся ў тых галінах, якія атрымалі найбольшы штуршок для развіцця, у першую чаргу – будаўніцтва. На рынку працы адзначаецца недахоп рабочых будаўнічых спецыяльнасцей, а таксама высокаукваліфікованых спецыялістаў – інжынераў, урачоў, прафесійных менеджэраў і інш. Гэтому паспрыяла адначасовае скарачэнне прапановы рабочай сілы.

Можна вызначыць наступныя прычыны скарачэння прапановы рабочай сілы ў Беларусі. Па-першае, гэта значны ўзровень дэзактыўизации працаўніцтва. Эканамічна неактыўнае насельніцтва складае 22% ад працаўніцтва. Проблемы актыўизации эканамічна неактыўнага насельніцтва разглядаліся ў іншых працах [1]. Значная частка эканамічна неактыўнага насельніцтва ў Беларусі рэальная з'яўляецца беспрацоўным згодна з крытэрыямі міжнароднай арганізацыі працы. Аднак гэтыя беспрацоўныя не зарэгістраваныя ў дзяржаўных цэнтрах занятасці, таму не ўлічваюцца ва ўзроўні беспрацоўя ў краіне. Павышэнню ўзроўню эканамічна неактыўнага насельніцтва садзейнічае знеахвочванне працаўнікоў да реєстрацыі ў дзяржаўных цэнтрах занятасці. Правіндарызм беспрацоўных існуе мала інфармацыі, і таму складана ўздейнічаць на іх з дапамогай інструментаў актыўнай палітыкі на рынку працы і ўцягваць іх у пашырэнне прапановы рабочай сілы.

Па-другое, экстэнсіўнае (замест інтэнсіўнага) выкарыстанне наяўнай рабочай сілы. Дэфіцыт рабочай сілы назіраўся таксама ў часы Савецкага Саюза [2], паколькі прадпрыемствы імкнуліся набраць больш працаўнікоў, чым ім было неабходна для выканання рабочай праграмы. Падобная сітуацыя назіраецца на дадзены момант у Беларусі. Экстэнсіўныя чыннікі эканамічнага росту патрабуюць павышэння колькасці занятых, а не павышэння ўзроўню прадукцыйнасці працы працаўнікоў. Да гэтага часу на некаторых прадпрыемствах дзяржаўнай формы ўласнасці назіраецца залішняя занятасць або скаванае беспрацоўе.

Па-трэцяе, негатыўныя дэмаграфічныя фактары. Параўнальна высокі ўзровень заработка платы і больш спрыяльныя ўмовы для вядзення бізнесу ў суседніх краінах (Расія, краіны Балтыйскага, Польшча) паспрыялі павышэнню эміграцыі часткі актыўнага насельніцтва за мяжу. Згодна з рознымі крыніцамі [2], колькасць эмігрантаў з Беларусі складае прыкладна 120 тыс. чал. у год.

Дэмаграфічная сітуацыя ў Беларусі характарызуецца негатыўнымі тэндэнцыямі. Смяротнасць перавышае нараджальнасць. Колькасць пенсіянераў на аднаго занятага пастаянна ўзрастает і складае прыкладна 7 пенсіянераў на

10 працаўнікоў [1]. Гэта можа адбіцца на прапанове рабочай сілы ў будучыні. Зараз у Беларусі настаў перыйяд уступлення ў працаўніцтвы ўзрост моладзі дэмографічнага скоку. Для гэтай часткі насельніцтва неабходна забяспечыць эфектыўную занятасць, але гэта складана зрабіць ва ўмовах экстэнсіўнага эканамічнага росту.

Ва ўмовах глабалізацыі і інтэграцыі значна павысілася інтэнсіўнасць міжнароднага руху рабочай сілы. Міграцыйныя працэсы, іх проблемы і вырашэнне падчас інтэграцыі ў Еўрасаюзе могуць быць добрым прыкладам для вывучэння іх у Беларусі. Краіны – новыя члены Еўрасаюза перажылі міграцыйны шок. За дастаткова кароткі перыйяд адбыўся значны адплыў рабочай сілы ў краіны з больш высокім узроўнем жыцця. У трансфармацыйных эканоміках такіх краін, як Польшча, Чэхія, эміграцыя склала амаль 50% [3]. У краінах, якія прыватызавалі калектыўныя гаспадаркі, адбылося значнае скарачэнне працаўнікоў, акрамя тых, што па ўласным жаданні перайшлі ў новыя галіны занятасці (Венгрыя, Грузія, Албанія, Румынія). Ліквідацыя буйных дзяржаўных аграрнадпрыемстваў прывяла да значнага росту тэхнічнай забяспечынасці і замены працы капітальнымі ўкладаннямі. У Польшчы падчас трансфамацыі адбыўся значна больш высокі рост прадукцыйнасці працы, што дазволіла вызваліць значную колькасць рабочай сілы.

Вопыт у прыцягненні імігрантаў з мэтай павышэння колькасных паказчыкаў рабочай сілы можна запазычыць у ЗША (выкарыстанне Зялёнай карты для легальнай іміграцыі). Гэты метад выкарыстоўваюць і краіны Еўрапейскага Саюза. У Беларусі распрацоўваецца праект закона аб «суайчынніках» (накшталт карты «паляка» ў Польшчы) з мэтай прыцягнення працаўнікоў у эканоміку.

Павышэнне заработка платы згодна з класічнай эканамічнай тэорыяй павінна прывесці да павышэння ўзроўню прапановы рабочай сілы. Аднак гэтага не адбываецца, паколькі заработка плата і эфектыўнасць занятасці больш высокая ў суседніх краінах, якія прыцягваюць працоўную сілу з Беларусі. У сваю чаргу, павышэнне заработка платы без павышэння прадукцыйнасці працы можа прывесці да зніжэння канкурэнтаздольнасці беларускай прадукцыі.

Даследванні [3] паказваюць, што працоўная іміграцыя з'яўляецца карыснай па наступных прычынах. Іміграцыя з'яўляецца карыснай для працадаўцаў, а тым самым для развіцця на мікрэканамічным узроўні, паколькі дазваляе знаходзіць найбольш канкурэнтаздольных, у парыўнанні з айчыннымі, працаўнікоў. Зарплата імігрантаў можа быць ніжэйшай, а якасць працы не горшшая за айчынных працаўнікоў. Эфект занятасці замежных працаўнікоў не з'яўляецца адназначна карысным з пункту гледжання мяс-

цовых працаўнікоў, хоць доўгатэрміновая карысць з'яўляецца істотнай, але часта неусвядомленай мясцовым насельніцтвам. Канкурэнцыя замежных працаўнікоў, з аднаго боку, можа пабуджаць да навучання і павышэння здольнасцей і ўменняў. Гэта датычыцца ў першую чаргу занятасці асоб з высокай кваліфікацыяй, спецыялістаў. З друога боку, з'яўленне працаўнікоў з замяжы ў пэўных сегментах эканомікі выклікае эффект адыходу мясцовых працаўнікоў з гэтых сегментаў. Гэта датычыцца цяжкай або сезоннай працы ў будаўніцтве або ў сельскай гаспадарцы.

Дзяржава атрымлівае карысныя эфекты ад працы замежных працаўнікоў, калі іх праца мае легальныя характар, калі яны становяцца падаткаплацельшчыкамі, такімі ж, як і грамадзяне краіны, якая прымае імігрантаў, а таксама, калі не ствараюць канфліктаў па інтэграцыі з мясцовым насельніцтвам. Асабліва ў сітуацыі, калі дзяржава праводзіць селектыўную міграцыйную палітыку і адбірае здаровых маладых і адукаваных імігрантаў, то карысць ад такой міграцыі можа павышацца. На практицы міграцыйная палітыка ў першую чаргу бярэ пад увагу патрэбы працадаўцаў на тых рынках працы, дзе не хапае жадаючых працеваць. Частва высвяляюцца, што гэта месцы працы для працаўнікоў з нізкай кваліфікацыяй, або цяжкія працы, або сезонныя. А таксама праца, на якую патрабујуцца спецыялісты з рэдкімі кваліфікацыямі.

Улічаючы наяўнасць працэсу старэння насельніцтва, а таксама ўзінкненне проблемаў, звязаных з немагчымасцю сістэмы адукациі хутка адаптавацца да дынамічных зменаў патрэбаў рынку працы, неабходна праводзіць палітыку селектыўнага дапускання замежных працаўнікоў да рынку працы, у першую чаргу адукаваных у галінах высокіх тэхналогій, а таксама ў галіне сацыяльных паслуг. Выкарыстаннне такой палітыкі развітымі краінамі выклікала адток высокакваліфікованай рабочай сілы з Беларусі.

Калі ў Беларусі будзе пераважаць экстэнсіўны шлях развіцця эканомікі, то прадукцыйнасць працы застанецца на тым самым узроўні. У гэтым выпадку для падваення ВУП на працягу 10 год неабходна таксама падваенне працоўных рэурсаў у 1,5–2 разы. З улікам таго, што на дадзены момант колькасць занятых у эканоміцы Беларусі складае 4,3 млн. чалавек, а максімальны запас рабочай сілы – 1,8 млн. (колькасць беспрацоўных складае 300 тыс. і эканамічна неактыўнага насельніцтва – 1,5 млн.), то для падваення ВУП пры экстэнсіўным развіцці патрэбна прыцягнуць у краіну як мінімум 2,5 млн. чалавек імігрантаў працаўніцтвы ўзросту (без уліку членаў іх сямей) на працягу 10 год, г. зн. прыкладна 250 тыс. у год. Верагоднасць рэалізацыі такога сценарыя малая не толькі па тэхнічных прычынах, але і

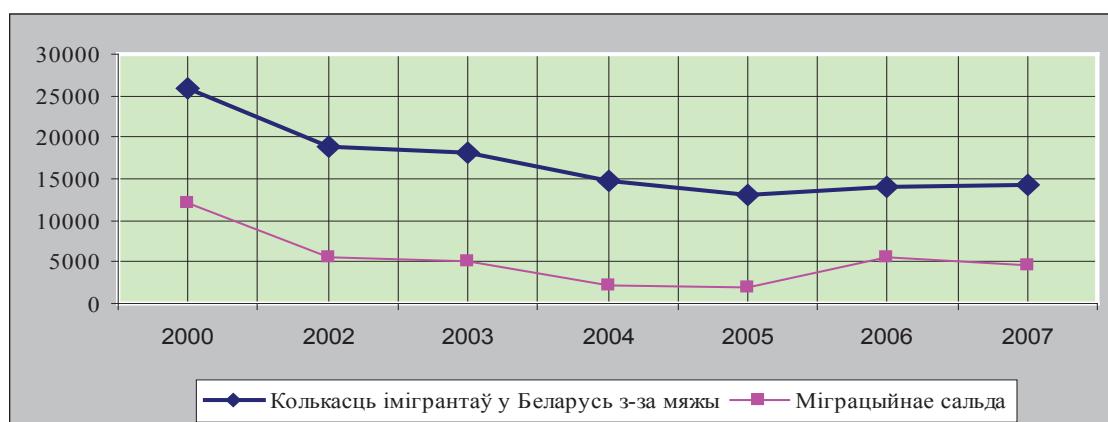
па прычыне таго, што сацыяльна-палітычныя наступствы масавай іміграцыі звязуць да нуля эканамічны ёфект ад яе.

Іміграцыя ў Беларусі ў 1988 годзе з рэспублік былога СССР складала 119 299 чал. (з Расіі – 64,9%; Украіны – 17,7; Казахстана – 5,1; іншых рэспублік – 12,3 %). Максімальны ўзоровень знешній іміграцыі ў Беларусь быў дасягнуты ў 1992 годзе – 117 701 чал. з краін былога СССР (46,0% – беларусы, 37,2 – рускія, 9,1 – украінцы, 7,7% – іншыя) і 10 673 – з краін далёкага замежжа (40,9% – беларусы, 36,0 – рускія; 10,0 – украінцы, 0,4 – немцы, 2,8 – палякі, 1,2% – яўрэі). Пасля адбывалася паступовае скарачэнне колькасці імігрантаў у Беларусь да ўзоруно 18 146 чалавек ў 2003 г. (з іх 64,3% у працаздольным узросце) [4].

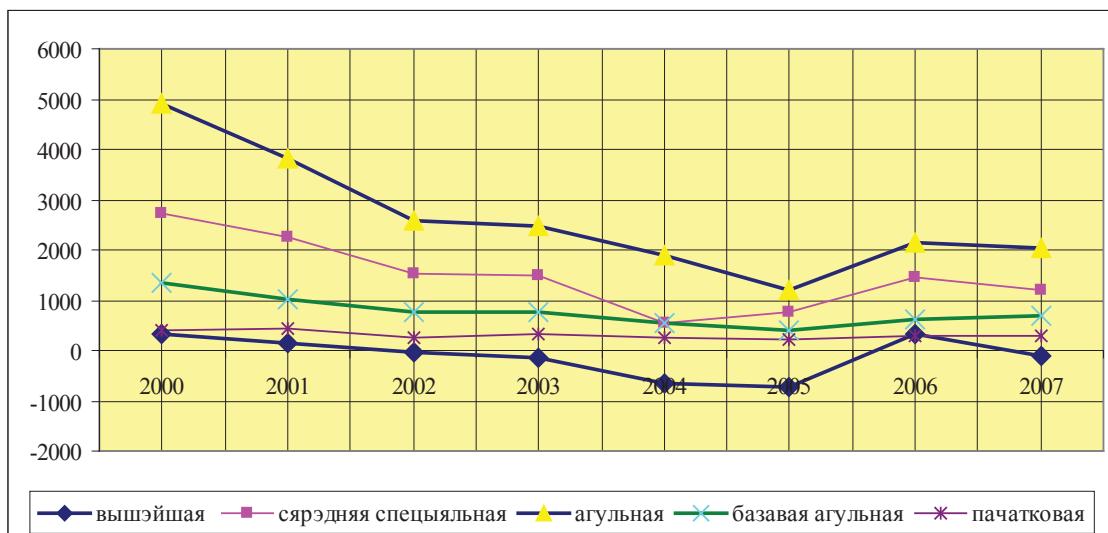
Аналіз статыстычных дадзеных [5] паказаў, што колькасць імігрантаў у Беларусь знізілася за апошнія 7 год, але міграцыйнае сальда застаецца станоўчым (мал. 1). Такая тэндэнцыя сведчыць пра тое, што прывабнасць Беларусі для імігрантаў зніжаецца і скарачэнне дыфіцыту працоўнай сілы за кошт гэтага фактарту з'яўляецца малаверагодным.

Аналіз міграцыйных працэсаў у Беларусі адносна адкуацыі паказаў, што ў Беларусь прыязджаюць працаўнікі з ніжэйшым узроўнем адкуацыі. Адмоўнае міграцыйнае сальда складаеся сярод працаўнікоў з вышэйшай адкуацыяй. Больш выязджае працаўнікоў з вышэйшай адкуацыяй, чым прыязджае, што відаць з мал. 2. Міграцыйныя працэсы ўключаюць таксама нелегальную міграцыю: гэта можа быць нелегальнае пражыванне або незарэгістраваная праца падчас легальнага пражывання. Працоўная іміграцыя ў Беларусь – гэта галоўным чынам іміграцыя з краін бліжэйшага замежжа, а таксама з Кітая.

Згодна з меркаваннем большасці апытаных [7], асноўная частка незаконных працоўных эмігрантаў з Беларусі працуе ў Расійскай Федэрациі, а іх колькасць складае ад 1 0 да 30 тыс. чалавек. Больш сярод мігрантаў мужчын, як правіла, працаздольнага ўзросту (20–40 гадоў). Як адзначаюць эксперыты, сфера занятасці незаконных працоўных мігрантаў з Беларусі прадстаўлена пераважна сезоннымі працамі: узімку незаконных працаўнікоў значна менш, чым улетку [8].

Мал. 1. Дынаміка іміграцыі ў Беларусі [5]

Мал. 2. Сальда знешніх міграцый па ўзоруно адкуацыі [5]

Вялікая частка незаконных працоўных мігрантаў занятая ў будаўніцтве і рамонце кватэр, у сельскай гаспадарцы іх на парадак менш. З кожным годам расце колькасць незаконных мігрантаў, занятых у рэгійскай эканоміцы ў сферы паслуг, гандлю, грамадскага харчавання. Дадзеная тэндэнцыя абумоўлена ростам запатрабаванняў расейскага рынку працы ў пералічных сферах занятасці.

Заключэнне. Нягледзячы на станоўчае міграцыйнае сальда, колькасць імігрантаў ў Беларусь скарачаецца. Сярод іх невысокая ўдзельная вага працаўнікоў працаздольнага ўзросту. Найменш эканоміка Беларусі прываблівае працаўнікоў з вышэйшым узроўнем адукцыі, што не можа спрыяць яе інавацыйнаму развіццю. Адсюль можна зрабіць выснову, што нягледзячы на асаблівую важнасць прыцягнення замежнай працоўнай сілы, асабліва тых спецыяльнасцей, якіх не хапае на айчынным рынке, нельга разлічваць на вырашэнне праблемы дэфіцыту працоўнай сілы толькі дзякуючы гэтаму метаду.

Неабходна павышаць прадукцыйнасць працы, узровень занятасці за кошт прыцягнення эканамічна неактыўнага насельніцтва, праvodзіць стымулуючую дэмографічную палітыку для павышэння занятасці і скарачэння смяротнасці, павышэння ўроўню жыцця насельніцтва. Гэтыя меры, у сваю чаргу, могуць паспрыяць павышэнню прывабнасці нашай краіны на міжнародным узроўні і прыцягненню замежнай працоўнай сілы.

Літаратура

1. Рэгіянальная мабільнасць працоўных рэсурсаў як фактар паспяховай рэструктурызацыі А. С. Казлоў // Модельные программы реструктуризации и реформирования экономики: материалы 3-й Международ. науч.-практ. конф., Минск, 23–25 июня 2005 г. / Белорус. аграрн. техн. ун-т. – Минск, 2005. – С. 128–134.
2. Mansoor, Ali. Migration and remittances: Eastern Europe and the former Soviet Union / World Bank. – Washington. – 2006. – 213 p.
3. Okolski Marek Costs and benefits of migration for Central European countries // CMR Working paper. – 2006. – № 7/65. – S. 32.
4. Антипова, Е. А., Регионы Беларуси: особенности демографического развития и трудовой потенциал сельской местности: монография / Е. А. Антипова, Б. А. Манак. – Минск: БГПУ, 2007. – 232 с.
5. Основные итоги миграции населения Республики Беларусь / Министерство статистики и анализа Республики Беларусь. – Минск, 2008. – 55 с.
6. W trosce o pracę. Raport o Rozwoju Spolecznym / PRONZ. – Warszawa. –2004. – 312 s.
7. Масленкова, Е. В. Тенденции трудовой миграции в Республике Беларусь // Веснік БДЭУ. – 2007. – № 5. – С. 16–22.
8. Почекина, В. В. Рынок труда в мировой экономике / В. В. Почекина, Р. М. Супрунович; под науч. ред. В. Ф. Медведева. – Минск: Право и экономика, 2006. – 328 с.